

Látvány és látomás –

Naldo Naldi könyvtárleírása művészettörténész- és filológusszemmel
Műhelykonferencia, 2013. április 10, ELTE, F-épület

Vitaindító

Naldo Naldi dicsőítő költeménye az egyik legfontosabb korabeli „forrásunk” Mátyás könyvtárához. Az idézőjelet a jól ismert probléma indokolja: Naldi dicsérő szavainak valóságtartalma erősen megkérdőjelezhető, vagy legalábbis nehezen ellenőrizhető. A firenzei humanista sosem járt Budán, és erősen kétséges az is, hogy költeményét „forrásnak” szánta, azaz olyan leírásnak, amely a könyvtár tényleges építészeti megoldásait és valóban meglévő állományát írja le pontosan. Ugyanakkor a leírás bizonyos fokú hitelessége mellett is szólnak érvek. Bár személyesen nem látta a könyvtárat, a hosszú hónapokon át Firenzében tartózkodó Ugoletto részletesen és szakszerűen tájékoztathatta Naldit. Ami pedig a dicséret műfaját illeti, érdemes azt is figyelembe vennünk, hogy furcsa és kockázatos az a dicséret és leírás, amelyik teljesen elrugaszkodik a valóságtól.

A leírás valóságosságának kérdése egy másik irányból is megközelíthető. Akármit is tudott meg Naldi Ugoletótól a budai könyvtárról, nagyon valószínűnek tűnik, hogy ezt az elképzelt képet éppúgy befolyásolták az általa személyesen látott és ismert valóságos könyvtárak, illetve irodalmi kánonok, ahogy eleve maga a budai könyvtár is korabeli itáliai minták alapján lett megépítve és berendezve. Így tehát akár „csupán” a leírás merít az itáliai valóságból és vetít ki rá innen származó elemeket a budai viszonyokra, akár már maga a valóságos könyvtár is itáliai mintákat követ, Naldi leírását mindenképp indokolt azzal is egybevetni, amit ezekről a könyvtárakról különféle írott és tárgyi források alapján tudunk.

Naldi műve hosszú évszázadokon át nehezen volt hozzáférhető. Talán emiatt is alakulhatott úgy, hogy hiányoznak a szöveg filológiai és irodalmi értelmezésével részletesen foglalkozó elemzések, tanulmányok. Pedig a költemény, s benne a könyvtárterem leírását tartalmazó mintegy 100 sor nem a legegyszerűbb szövegek közé tartozik. Számos olyan pontja van, amely magyarázatra szorul, többféle értelmezést enged meg, és ezeknek az értelmezési nehézségeknek a jórésze - a leírás természetéből adódóan - egyszerre filológiai és művészettörténeti jellegű. Érdemes volna tehát együtt, filológus- és művészettörténész-szemmel megvizsgálni a szöveget. Különösen időszerűvé teszi a közös eszmecserét, hogy az utóbbi években előkerült régészeti leletek, valamint a 16-17. századi leírások beható elemzése olyan új eredményeket produkáltak, amelyek megváltoztatták a könyvtárra vonatkozó tárgyi tudásunkat is, s talán befolyásolhatják a Naldi-féle leírás értelmezését is.

A műhelykonferencia középpontjában elképzeléseink szerint a Naldi-féle leírás szövegének részletes, sorról-sorra haladó értelmezése állna. A nehézségek megvitatásának előkészítésére megfogalmaztam néhány olyan kérdést, amelyek a közös elemzés és beszélgetés kiindulópontjaiként szolgálhatnak. Valamennyi kérdés szorosan kötődik a szöveghez, de természetesen szinte mindegyikük elvezethet (és az volna jó, ha el is vezetne) a tárgyi kultúra valamely régiójába, ahonnan nézve a szóban forgó kérdés más megvilágításba kerülhet. Örömmel vennénk ezeken túl minden olyan kérdést és

szempontot, amelyet a konferencia résztvevői fontosnak tartanak, hogy közösen megbeszéljünk.

Az alábbiakban először a latin szöveget (*De laudibus bibliothecae augustae* 2.1-100) adjuk meg magyar fordítással együtt, az áttekinthetőség kedvéért nagyjából tíz soros adagokban. A szöveget a kézirat alapján írtam át, a korábbi kiadások (Koteniusz, Jaenichen, Bél Mátyás) szövegeinek figyelembe vételével, modern helyesírási és központoszási elvek szerint. (Ebből a szempontból az alább közölt szöveg jelentősen eltér a kézirati szövegtől, melyet a vitaindítónak a legvégén eredeti formájában is közlünk.) A kifejezetten textológiai problémákhoz, vagyis azokon a helyeken, ahol a szövegjavítás szükségessége merülhet föl, lábjegyzetben fűztem megjegyzéseket. Ugyanígy lábjegyzetben hívtam föl a figyelmet Naldi nyelvhasználatának néhány sajátosságára is, olyan esetekben, ahol kérdésesnek tűnt, hogy az adott nyelvi forma a korabeli költői nyelv hatását tükrözi-e, vagy Naldi egyéni megoldásaival van dolgunk, esetleg más magyarázat (is) meghúzódik a háttérben, például vulgáris vagy középkori minták öntudatlan alkalmazása vagy tudatos átvétele.

Ezt követően fogalmaztam meg azokat a szorosokat a szöveghez kötődő értelmezési kérdéseket, amelyek tisztázása nem lehetséges művészettörténeti és építészeti szempontok bevonása nélkül.

Quadratus mediis locus in penetralibus ergo
Existens cameras testudine substinet altas
Incurva, paries quam¹ cinxerat undique fortis
Decocti lateris durique a robore saxi,
5 Cui geminae lucem fundunt a fronte fenestrae
Compositae vitreisque coloribus in nova certe
Cunctis qui veniunt illuc spectacula rerum.
Inter utranque manens² ima sub parte resedit
Lectulus auratis stratis, ubi regius heros
10 Saepe solet placidam membris captare quietem.³

A palota közepén van egy négyzet alakú helyiség, mely ívelt boltozattal támasztja alá a magas mennyezetet. Égetett téglák és kemény kő erejétől szilárd fal veszi körül minden oldalról. Dupla ablak ereszti be a fényt előlről (= a bejárat felől), és a színes üvegekből készült ablakok újszerű látványt nyújtanak mindenkinek, aki oda belép. Lent, a kettő között arany takarókkal leterített ágy található, a hős király ezen szokta kipihenni fáradalmait.

Ostia bina manent illic, quorum altera mittunt
Intro quosque viros, mittunt quorum altera regem

¹ A kézirati nőnemű névmás (*quam*) egyedül a *testudo*-ra (boltív) vonatkozhat, erről viszont nehéz elképzelni, hogy „falak veszik körül“ (amit a mellékmondat állít). Érzésem szerint a szöveget ezért javítani kell. Legkézenfekvőbb megoldásnak az tűnik, ha a *quam*-ot a hímnemű *quem*-re javítjuk, amely így a *locus*-ra vonatkozik, vagyis a falak a helyiséget veszik körül (a szöveget ennek megfelelően fordítottam).

² *manens* = a lét ige participiuma? (lásd még a 11. sort).

³ **placidam tenebris captare quietem** (Verg. *Ciris* 343).

Inde foras, quotiens secreta in sede locatus⁴
 Solus adesse cupit sacris hymnisque canendis.
 15 Atque triplex muri facies, quae restat ibidem
 Integra, neve aliis ullis obnoxia rebus,
 Illa triplex triplici tabulatum ex ordine sumit
 Arte laboratum, fulvi splendentibus auri
 Brattea quod pinxit foliis tenuisque refulsit
 20 Auratis haec facta quidem pretiosa metallis.

Innen (= ezen a falon) nyílik két ajtó, az egyikben bárki beléphet, a másikon a király távozik, valahányszor külön szobába elvonulva egyedül óhajt lenni, hogy szent énekeket és zsoltárokat/himnuszokat énekeljen. A másik három fal felülete, mely sértetlen és nem bontja meg semmi, nos, ez a hármas felület egy mesterien elkészített hármas polcozatot tart, melyet sárga aranylemez díszít ragyogó lapokkal, és a vékony [lemez] az aranyozott fémeknek köszönhetően értékesen csillog.

Non ego narrarim, quanta exornatus ab arte
 Ille locus fuerit: prisci fuit Alchimedontis
 Ille operi similis, vel Mentoribus artibus idem
 Par fuit egregiis, nec plus valuisse feratur
 25 Daedalus ingenio, quam qui se exercet in illis
 Celandis lignis incidendisque figuris.
 Iure quidem, quoniam tabulati quilibet ordo
 Ternus inest libros asservaturus honestos
 Scriptorum, quos et doctrina insignis et ingens
 30 Gloria tollit humo, superasque attollit in oras.

Nem tudnám elmesélni, micsoda művészettel lett berendezve ez a terem! A régi Alchimedon alkotásaira hasonlít, vagy Mentor remekléseihez fogható, de Daedalusról sem mondhatná senki, hogy nagyobb tehetséggel rendelkezett, mint az, aki ezt a fabútort faragja ki és vés bele mintákat. S joggal (ti. tett így), hiszen a polcozat mindegyik hármas sora olyan írók remekműveit hivatott őrizni, akiket nagyhírű tudásuk és hatalmas dicsőségük a föld fölé emel és az égi mezőkbe ragad.

Quid referam textas auri sub tegmine vestes?
 Purpureoque simul pariter variata colore?
 Quid memorem scutulata modis splendentia miris,
 Ex quibus imperio regis cortina per artem
 35 Facta novam circum divina volumina textit

---

⁴ Szövegpárhuzamok: *tacitam secreta in sede latentem* / *Tyndarida aspicio* (Verg. *Aen.* 2.567-8, Aeneas talál rá így Helenére), *Sed pater ille tuus, secreta in sede locatus, /nec cuiquam visu facilis cunctisque tremendus, /te misit dominum terris vitaeque magistrum* (Lactantius, *E graecis conversa* 3.87ff, a halandó számára láthatatlan Atyaistenről).

Omnia, ne pulvis libros aurataque terga
Deturpet maculetque gravis fulgentia late,
Non minus, aurigero quam sol ubi surgit ab ortu,
Et mare collustrat radiis terrasque iacentes?

Most kezdjek el az arany szállal szőtt vásznakról beszélni? Vagy azokról, melyek egyúttal bíbor színben is pompáznak? Vagy említsem a csodálatosan ragyogó rombuszmintás anyagokat, amelyekből a király parancsára újszerű módon függöny készült, mely védi az összes isteni kötetet, nehogy a rátelepedő por elcsúfítsa és bepiszkítsa a könyveket meg a könyvek messzire fénylő gerincét/bőrborítását, mely úgy fénylik, mint amikor a nap felkel hajnalban és sugaraival beragyogja a tengert és az alatt fekvő szárazföldet?

40 Inde capax locus hic foret ut magis, undique cingunt
Scrinia Thirenni confecta ex arte magistri
Tam bene, tam facillique nota manibusque peritis,
Ut quaecumque manent illic, perfecta putentur
Partibus ex cunctis, ut regis facta supellex
45 Debuit esse quidem, terrae cui debitus orbis
Est modo, cui rerum iam nunc debentur habenae.

Aztán, hogy a helyiség minél több könyvet be tudjon fogadni, ládákat helyeztek el körben mindenütt, melyek az etruszk mesterember művészetével készültek, olyan ügyességgel, olyan eleganciával és hozzáértő kézzel, hogy az összes ott elhelyezett darab a legapróbb részleteiben is tökéletesen néz ki, ahogyan ez illik is egy olyan király tárgyaihoz, akit a földkerekség illet meg, akit már most megillet a „gyeplő” (= a dolgok irányítása).

In medio tripodesque astant imaque resurgunt
A terra tales, quales agitata furore
Pythia plena deo prius ascendisse solebat,
50 Divinos quotiens monitus stimulabat Apollo,
Ut canat ex aditis, antroque refundat aperto
Omnibus illa viris, qui tunc responsa petebant,
Ostendente deo melius quodcumque futurum
Esset et in cunctis quidnam foret inde gerendum,
55 Quisque vir ut sciret sensuque notaret in imo.
Rex igitur tales tripodas iubet esse patentes
Corvinus mediis latae in penetralibus aulae,
Quod bene conveniant illic sapientis in usum
Regis, ut in templo tripodes patuere locati,
60 Cuius Apollo deus, quo nec sapientior alter
Exstitit in superis, imo neque mansit in orbe.

Középen tripuszok állnak, s magasodnak a földről, olyanok, mint amilyenekre az istennel eltelt Pythia ült rá egykor megszállott állapotában, mielőtt arra ösztönözte Apollo, hogy isteni jóslatokat énekeljen a templom rejtett zugából, a barlang kinyitása után pedig valamennyi jóslatkérőnek föltárja, az isten útmutatása szerint mi lesz jobb, és minden esetben ki-ki megtudja és mélyen az emlékezetébe vésse, hogy mit kell tennie. Corvinus király tehát ilyen jól látható (nyitott?) tripuszokat rendelt a tágas palota legbelsejébe, mert jól illenek ide: hogy egy bölcs király használja őket, úgy, ahogyan feltűnő helyre kerültek a tripuszok Apollo isten templomában is, akinél nem született bölcsőbb sem az égiek között, sem lent a földön.

Hoc tamen intererant veteresque novique quod illos
Serpentis tripodas pellis maculosa tegebat,
Hos tegit irradians auri sub tegmine vestis
65 Tot gemmis gravibus nitidisque ornata lapillis,
Ut quicquid Persae reges habuisse putantur,
Matthiam cumulasse putes, sapientia quo sit
Illustrata magis, propriis sit honoribus illa
Culta magis, venerata magis, quia non satis illam
70 Pro meritis ornare queant mortalia corda.

A régi és új tripuszok abban azért különböznek egymástól, hogy azokat foltos kígyóbőr fedte, ezeket aranyszállal szőtt, ragyogó vászon fedi, súlyos gemmák és csillogó drágakövek olyan tömegével ékesítve, hogy azt gondolhatnád, Mátyás mindazt rájuk halmozta, ami a perzsa királyoké volt állítólag, hogy minél jobban tündököljön a bölcsesség, minél inkább az őt megillető tiszteletben és hódolatban részesüljön, mert a halandók nem tudják érdemei szerint kellőképp megbecsülni.

Sed tamen, ut potuit, rex hanc Corvinus, ut ornet
Et colat, ut potuit, magno veneratus honore
Ornavit penitus tripodas, quibus illa supremos
Accipit auctores super his, aperitque legendos
75 Illa quidem libros, quos composuere vetusti
Et docuere viros quid habet⁵ sapientia primum,
Quid monet humanumque genus, quid rite gerendum
Esse putet nobis aut quid meditetur agendum
Omnibus illa viris, qui se patriamque domumque
80 Composuisse velint tandem virtute magistra.

Ennek ellenére Corvinus király azért, ahogy tudta, hogy felékesítse és megtisztelje, ahogy tudta, mély hódolatát fejezve ki fölékesítette tripuszokkal, melyeken ő [= a bölcsesség] a legnagyobb szerzőket fogadja és rajtuk (?) nyitja ki az olvasásra kiválasztott könyveket,

---

⁵ Indicativus függő kérdésben, lentebb viszont ugyanezen mondaton belül coniunctivusban is (*putet* és *meditetur*) – mennyire általános jelenség ez a korabeli költői nyelvben?

melyeket a régiek írtak és [melyekben] azt magyarázták el, hogy miben áll a bölcsesség lényege (?), hogy mire figyelmezteti az emberi nemet, hogy mit vár el tőlünk, hogy rendszeresen megtegyünk, minek a megtételére számít minden ember részéről, aki magát, a hazáját és házanépét az erény vezetésével akarja irányítani.

At licet haec superent, quae nunc facis, ordine longo,
(o) Matthia, regum praestantia facta novorum,
Quos nunc orbis habet, caelo quos Phoebus ab alto
Aspicit, Oceanus quos circuit omnibus undis,
85 Non tamen id mirum est, si, quae sapientia, cernant,
Sit tua, nunc homines, quo sis affectus amore,
Rursus, in hanc, videant, si nunc meditentur, et idem
Omnia quam cupias illi tribuisse merenti,
Qui certe fuerit sapientis nomen adeptus,
90 Qui reliquos etiam doctos superarit honore.

És jóllehet mindaz, amit most csinálsz, Mátyás, az messze felülmúlja a mai királyok nagyszerű tetteit, akik most élnek a földön, akikre Phoebus lenéz a magas égből, akiket az óceán vesz körül a hullámaival, nincs ebben semmi csoda, ha azt nézik az emberek, milyen a te bölcsességed, (ha) látják, milyen vonzalommal vagy iránta, ha azon eltűnődnek, mennyire kívánod, hogy a bölcsesség mindent megkapjon, ami jár neki, te (= az az ember), aki nyilvánvalóan elnyerte(d) a „bölcs” nevet, akit még a többi okos embernél is többre tartanak.

Ergo quis auratas miretur ab ordine sedes?
Ornatusque loci miretur in omnia summos?
Cum non hanc homines, quales habet infima tellus,
Rex habitare velit sedem Corvinus, at illos,
95 Ingenii meritis qui sic nituere per orbem,
Ut mortale quod est iam deposuisse putentur
Atque domos superas iam nunc habitare ferantur,
Siquid habet nomen doctrinae gloria, siquem
Fama levat meritis pro talibus ardua supra
100 Sidera, si virtus homines facit una beatos.

Úgyhogy ki csodálkozna az aranyozott ülésorokon? Ki csodálkozna a helyiség egészét elárasztó pompán? Minthogy Corvinus király azt akarja, hogy ezt a helyet ne olyan emberek lakják, akik a föld alsó régióiba tartoznak, hanem olyanok, akik szellemi teljesítményükkel olyannyira kitűntek a földön, hogy úgy gondolnak rájuk, hogy levetették magukról azt, ami halandó bennük, és azt beszélnek róluk, hogy már most az égi palotákban laknak – már ha a tudás dicsősége jelent valamit, már ha a hírnév a csillagok fölé emel valakit az efféle érdemek alapján, már ha a kiválóság egymaga boldoggá tudja tenni az embereket.

Az egyes szöveghelyekhez szorosan kötődő kérdések

ad 1-5

Hol van a könyvtár a királyi palotában Naldi leírása szerint?

A szöveg egyfelől azt emeli ki, hogy a palota legbelsőbb részében (*in penetralibus*) lett kialakítva, másfelől azt is mondja, hogy a könyvtár egyik falán ablakok vannak, egészen pontosan: ezen az egy falon található valamennyi nyílászáró: két ablak és két ajtó. A két ajtó közül az egyikben lehet a könyvtárba jutni (bárkinék), a másik „zsákutcába” vezet, egy külön helyiségbe nyílik. Ezek szerint 1. belső udvarra néz a könyvtár? 2. Vagy a könyvtár falai annyival magasabbak a környező termeknél, hogy az ablakai be tudják eresztetni a fényt? Melyik elhelyezésnek vannak párhuzamai: a belső udvarra nézőnek (vatikáni minta?) vagy a toronyszerű épületnek (Urbino? + *turris speculationis*?, Liebenwein 25)? 3. Esetleg az ajtó lépcsőházba vezet, maga a szoba pedig az emeleten van a könyvtár fölött (ahogy Balogh Jolán érti)?

ad 4 **Decocti lateris durique ... saxi**

A falak égetett téglából és kövekből épültek. Hogyan kell ezt elképzelni?

Vagy a második rész (a „szikla”) értelmező *que* kötőszóval kapcsolódik az elsőhöz (a „téglához”), és metaforikusan értendő (ahogy Balogh Jolán érti): „a falak sziklakeménységű égetett téglából épültek”?

ad 5-6 **in noua ... spectacula**

Naldi külön kiemeli, hogy az ablaküvegek színesek voltak, ami „minden látogatót meglepett újszerűségével” – miben állhat az újdonság? Miért különleges?

ad 8 **manens**

Kizárólag filológiaiának tűnő kérdés: a *manens* (ahogy a 11. sorban a *manent* is), úgy tűnik, csak a létige szinonimájaként használatos. Vagy mégsem? Esetleg utal valamilyen építészeti eljárásra, az ágy, illetve az ajtók kialakításának a módjára? (Másutt ugyanis, úgy emlékszem, nem használja a *manere* igét az *esse* helyettesítésére.)

ad 13-14

Hogyan van kialakítva az a kis helyiség, ahová a király egyedül félrevonul?

Ha toronyszerű a könyvtár, nincs vele probléma, ha viszont belső udvarra néz a könyvtár, akkor ennek a helyiségnek szintén a belső udvaron kell lennie, hiszen az odavezető ajtó ugyanazon a falon van, mint a másik. További problémát jelent, hogy mindkét ajtó felett ablak van, tehát ez a helyiség alacsonyabb kell, hogy legyen, mint a könyvtár ablaka, hisz máskülönben elvenné a fényt. Hogyan lehet akkor egy ilyen fülkeszerű építményt elképzelni egy belső udvaron?

És mit csinál a király a fülkében? Ő maga énekel himnuszokat vagy (Balogh Jolán és mások értelmezése szerint)⁶ hallgatja mások szent énekeit, vagyis a miséket („rejtekhelyről óhajtja hallgatni a misét”)? Alátámasztja-e a feltételezést a szöveg, hogy a szomszédban volt a királyi kápolna? Vagy azt, hogy maga a fülke volt a királyi kápolna?

(Ehhez európai párhuzamokat lásd Liebenwein 67ff, pl a Saint-Chapelle, ahol csak egy ablak köti össze a királyi oratoriumot a templommal, Karlsteinben csak hallani lehet a misét a helyiségből, másfelől viszont Giovanni di Lorenzo Medici oratorio-vá alakította studio-ját, 1490-ben, 190.)

Mit mutatnak Naldi leírásához képest a régészeti leletek és rekonstrukciós elképzelések?

ad 18-20

Hogy kell a *fulvi*-val kezdődő és *metallis*-szal végződő mondatot érteni? Grammatikailag hogyan kapcsolódnak egymáshoz a szavak, és hogy néz ki (fizikailag) az a tárgy, amit a mondat leír? Létezik ennek párhuzama korabeli könyvtárakban?

ad 25 **se exercet** és 28 **asservaturus**

Hogyan értsük a jelen időre váltást? Az ekphrasisoknál szokásos igeidő-váltásról van szó, amit az indokol, hogy a leíró személy a leírás jelen idejébe emeli az alkotás múlt idejű folyamatát? Ez ellen szólhat ugyanakkor, hogy a jelenre inkább képi ábrázolásoknál logikus váltani, ott, ahol mintegy megelevenik a múltban elkészített alkotás, faragás-vésés esetében szokatlanul hat, hogy éppen most zajló műveletek közben mutatja be a bútorokat. Nem lehet arról szó, hogy azért használ jelen időt Naldi, mert valóban most, a leírással egyidőben készül a fapolcozat? Ezt az értelmezést támogathatja az *asservaturus* instans participium is, amely szintén azt emeli ki, milyen funkciót fognak majd betölteni a polcok. (Hasonló jelenséggel a könyvek bemutatása során is találkozhatunk. Naldi úgy beszél a könyvek egy részéről, hogy azok a leírással egyidőben foglalják el a helyüket a könyvtárban, vagyis még nincsenek ott.)

ad 31-32

Hányféle szövetről beszél Naldi? A két kérdőjel és a mellérendelő szerkesztés azt sugallja inkább, hogy kétfélére gondol: az aranyszállal szőtt szövetekre és a bíbor színűekre (vagy bíborral is befestettek?). De nem inkább egyetlen szövettípusról van szó: az aranyszállal átszőtt bíborról, amely a királyi felséget kifejező két színt tartalmazza csak? És ez azonos volna a következő sorban említett rombuszmintás anyaggal?

ad 33-36

Mi az új a könyveket fedő anyagokban? Az a mód, ahogy védték a könyveket? Vagy az anyag mintája? Mi a jelentősége, esetleg jelentése a rombuszmintának? Egyszerűen divatos mintáról van szó?

---

⁶ Kérdés, vajon Oláh Miklós Naldi nyomán írja-e le az általa *statio*-nak nevezett helyiséget: *Qua itur ad stationem, ex latere interioris bibliothecae ad sacellum divi Joannis perforatam, unde rex sacrum audire consuevit, duae obviae sunt aedes concameratae ...* (1536, 8-9).

Balogh J. a következőképp fordítja a *scutulata modis splendentia miris* kifejezést: „amelyek (ti. a függönyök) ragyogó hengerekről függenek”, ha jól sejtem, a *scutulata* jelzőt a *scutala* (bot) szóból eredeztetve, a „függenek” szót azonban nem tudom, miből.

ad 46 **tripodes**

Komolyan kell vennünk a többes számot? (Delphoiban csak egy tripusz volt az adytonban.) S ha igen, mi a jelentősége, hogy több tripusz van a könyvtárban?

ad 56 **tripodas ... patentes**

Mit jelent a jelző? A tripusz eredetileg üst volt, ezért per definitionem „nyitott” - miért kellene ezt hangsúlyozni? (Az 59. sorban még egyszer kiemeli, hogy *patuere*; vagyis a szóval mindenképpen valami fontosat akart közölni Naldi.) Vagy van „zárt” tripusz is (például egy háromlábú szék)? Ha nem nyitott, akkor „jól látható”, „feltűnő” (hogy ti. mindenkinek azonnal látható legyen)?

ad 63 **serpentis ... pellis maculosa**

Tudomásom szerint a ferrarai Schifanoia-palota Sala de Mesi termében látható Apollón májusi triumphusát ábrázoló freskón szerepel kígyóbőrös tripusz ([http://www.luoghimisteriosi.it/emilia%20romagna/Ferrara/schifanoia%20\(18\)%20\(Large\).jpg](http://www.luoghimisteriosi.it/emilia%20romagna/Ferrara/schifanoia%20(18)%20(Large).jpg)); léteznek-e más korabeli párhuzamai ennek a tárgynak (akár könyvtárban, akár másutt)? Az ókori hagyomány szerint (Servius, *In Verg. Aen.* III, 92 és VI.347) mindenesetre azt az anyagot, amely befedte Apollón tripuszát, azért hívják *cortinának*, mert a *corium* szóból származik, és Apollón tripusa *saeptus erat corio serpentis*.

ad 70-73 **Sed tamen ... penitus tripodes**

Kizárólag filológiai jellegű a probléma, de nagyon bizonytalan vagyok a mondat jelentésében, és eleve a tagmondatok jellegében és egymáshoz való viszonyában.

ad 74 **super his**

Hová tartozik ez a prepozíciós névmás? A kódexben utána következik egy vessző, ez azt sugallja, hogy az előző tagmondathoz kellene kapcsolnunk. De akkor mit jelent? Sem az nem világos, mire vonatkozik a névmás (*his*), sem az, mire a prepozíció (*super*). Jobbnak tűnik tehát inkább a következő tagmondatban helyet találni neki (a kézirati központosítás dacára). Ebben az esetben a tripuszokra utalna vissza a névmás, a *super* pedig fölött-et jelentene. A kép azért így sem teljesen tiszta: a tripuszok ezek szerint egyfajta könyvtartó állványként funkcionálnak? Van-e másutt példa ilyen olvasóállványként használt tripuszra? Vagy csak föléjük tartja Mátyás a könyveket, mintegy a Pythiát utánözva, aki – egy hagyomány szerint - a kigőzölgések fölé tette a tripuszát, hogy eksztázisba essen?

Plin. Ep. 2.17.9

Adnectitur angulo cubiculum **in hapsida curuatum** (~Bonfini 4.7.92.15), quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti eius in bibliothecae speciem armarium insertum est, quod non legendos libros sed lectitandos capit.

+ rejtekhely, ahová v hűzódhat az ember olvasni, tanulni:

lunctum est cubiculum noctis et somni. Non illud uoces seruolorum, non maris murmur, non tempestatum motus non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique secreti illa ratio, quod interiacens andron parietem cubiculi hortique distinguit atque ita omnem sonum media inanitate consumit. ... **In hanc ego diaetam (= lakrész) cum me recepi, abesse mihi etiam a uilla mea uideor**, magnamque eius uoluptatem praecipue Saturnalibus capio, cum reliqua pars tecti licentia dierum festisque clamoribus personat; nam nec ipse meorum lusibus **nec illi studiis meis obstrepunt.**

~ Cic. Fam 7.28.2

a könyvtár mint rejtekhely, ahová félrehűzódhat az ember:

cum enim salutationi nos dedimus amicorum, quae fit hoc etiam frequentius quam solebat quod quasi avem albam videntur bene sentientem civem videre, abdo me in bibliothecam.

~ Quint. 12.10.3.22ff + 10.3.25 és 27

secretum ... atque liberum arbitris locum et quam altissimum silentium etc

~ Suet. Aug.78

lucubratoriam se in lectulam recipiebat

Cic 7.23.2

a Múzsza-szobrok (amiket amúgy nem különösebben becsűl!) a könyvtárba kiválóan illenek:

Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. quid simile? primum ipsas ego Musas numquam tanti putassem atque id fecissem Musis omnibus approbantibus, sed tamen erat aptum bibliothecae studiisque nostris congruens; Bacchis vero ubi est apud me locus?

Guigo II, *Liber de quadripartito exercitio cellae* (prior 1173-tól 1180-ig): lectio, meditatio, oratio, actio (Liebenwein 12)

A kézirati szöveg betűhív átírása (rövidítések feloldásaival)

2.1-100

QVADRATUS MEDIIS locus in penetralibus ergo

Existens cameras testudine substinet altas

Incurua : paries quam cinxerat undique fortis

Decocti lateris durique a robore saxi

5 Cui geminae lucem fundunt a fronte fenestrae

Compositae uitreisque coloribus in noua certe

Cunctis qui ueniunt illuc spectacula rerum

Inter utranque manens ima sub parte resedit

Lectulus auratis stratis : ubi regius heros

10 Saepe solet placidam membris captare quietem

Ostia bina manent illic : quorum altera mittunt

Intro quosque uiros : mittunt quorum altera regem

Inde foras : quotiens secreta in sede locatus

Solus adesse cupit, sacris : hymnisque canendis

15   Atque triplex muri facies : quae restat ibidem
Integra : neue aliis ullis obnoxia rebus
Illa triplex triplici tabulatum ex ordine sumit
Arte laboratum, fului splendentibus auri
Brattea quod pinxit foliis : tenuisque refulsit
20   Auratis haec facta quidem pretiosa metallis
Non ego narrarim quanta exornatus ab arte
Ille locus fuerit prisci fuit alchimedontis
Ille operi similis. uel mentoris artibus idem
Par fuit egregiis : nec plus ualuisse feratur
25   Daedalus ingenio : quam qui se exercet in illis
Celandis lignis incidendis que figuris
Iure quidem : quoniam tabulati quilibet ordo
Ternus inest libros asseruatuos honestos
Scriptorum : quos et doctrina insignis et ingens
30   Gloria tollit humo, superasque attollit in oras.
Quid referam textas auri sub tegmine uestes?
Purpureoque simul pariter uariata colore?
Quid memorem scutulata modis splendentia miris
Ex quibus imperio regis cortina per artem
35   Facta nouam circum diuina uolumina texit
Omnia : ne puluis libros aurataque terga
Deturpet, maculetque grauis fulgentia late
Non minus aurigero quam sol ubi surgit ab ortu
Et mare collustrat radiis, terrasque iacentes.
40   Inde capax locus hic foret ut magis undique cingunt
Scriinia thirenni confecta ex arte magistri
Tam bene, tam facili que nota, manibusque peritis
Vt quaecumque manent illic perfecta putentur
Partibus ex cunctis : ut regis facta supellex
45   Debit esse quidem terrae cui debitus orbis
Est modo : cui rerum iam nunc debentur habenae
In medio tripodesque astant: imaque resurgunt
A terra tales quales agitata furore
Pithia plena deo prius ascendisse solebat
50   Diunos quotiens monitus stimulabat apollo
Vt canat ex aditis : antroque refundat aperto
Omnibus illa uiris, qui tunc responsa petebant
Ostendente deo melius quodcumque futurum
Esset : et in cunctis quidnam foret inde gerendum
55   Quisque uir ut sciret, sensuque notaret in imo.
Rex igitur tales tripodas iubet esse patentis
Coruinus madiis latae in penetralibus aulae

Quod bene conueniant illic sapientis in usum
Regis, ut in templo tripodes patuere locati
60 Cuius apollo deus : quo nec sapientior alter
Extitit in superis : imo neque mansit in orbe.
Hoc tamen intererant ueteresque nouique quod illos
Serpentis tripodas pellis maculosa tegebat
Hos tegit irradians auri sub tegmine uestis
65 Tot gemmis grauibus nitidisque ornata lapillis :
Vt quicquid Persae reges habuisse putantur
Matthiam cumulasse putes : sapientia quo sit
Illustrata magis. propriis sit honoribus illa
Culta magis, uenerata magis, quia non satis illam
70 Pro meritis ornare queant mortalia corda.
Sed tamen ut potuit rex hanc coruinus ut ornet
Et colat ut potuit magno ueneratus honore
Ornauit penitus tripodas, quibus illa supremos
Accipit auctores super his, aperitque legendos
75 Illa quidem libros, quos composuere uetusti
Et docuere uiros quid habet sapientia primum
Quid monet humanumque genus, quid rite gerendum
Esse putet nobis. aut quid meditetur agendum
Omnibus illa uiris : qui se patriamque domumque
80 Composuisse uelint tandem uirtute magistra.
At licet haec superent, quae nunc facis ordine longo
(o) Matthia regum praestantia facta nouorum
Quos nunc orbis habet : caelo quos phoebus ab alto
Aspicit : oceanus quos circuit omnibus undis
85 Non tamen id mirum est : si quae sapientia cernant
Sit tua nunc homines. quo sis affectus amore
Rursus in hanc uideant : si nunc meditentur et idem
Omnia quam cupias illi tribuisse merenti
Qui certe fuerit sapientis nomen adeptus
90 Qui reliquos etiam doctos superarit honore.
Ergo quis auratas miretur ab ordine sedes?
Ornatusque loci miretur in omnia summos?
Cum non hanc homines quales habet infima tellus
Rex habitare uelit sedem coruinus : at illos
95 Ingenii meritis qui sic nituere per orbem
Ut mortale quod est, iam deposuisse putentur
Atque domos superas iam nunc habitare ferantur
Siquid habet nomen doctrinae gloria : siquem
Fama leuat meritis pro talibus ardua supra
100 Sydera. si uirtus homines facit una beatos.

Bibliográfia

- BALOGH Jolán, *A művészet Mátyás király udvarában I. Adattár. II. Képek*. Budapest, 1966.
- BALOGH Jolán, *Mátyás király és a művészet*. Budapest, 1985.
- BOLONYAI Gábor, A Sapphó-korvina titka – Naldo Naldi *De laudibus augustae bibliothecae carmina* c. művének értelmezéséhez. *Magyar Könyvszemle* 126 (2010), 429–452.
- BOLONYAI Gábor, Görög tragikusok Naldo Naldi könyvtárleírásában. In: *Convivium Pajorin Klára 70. születésnapjára*. Szerk. Békés Enikő – Tegye Imre. Debrecen – Budapest, 2012, 35–46.
- BUZÁS Gergely, A budai királyi palota Mátyás kori építkezéseinek rekonstrukciós problémái. In: Benkő Elek – Kovács Gyöngyi (szerk.): *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon*. Budapest, 2010. II. 521–543.
- CSAPODI Csaba, Naldus Naldius hitelességének kérdése. *Magyar Könyvszemle* 76 (1960), 293–303.
- CSAPODI Csaba, *The Corvinian Library. History and Stock*. Budapest, 1973.
- FARBAKY Péter, A budai középkori királyi palota díszudvara. *Ars Hungarica* 2 (1988), 143–171.
- FARBAKY Péter – SPEKNER Enikő – SZENDE Katalin – VÉGH András (szerk.), *Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458-1490. Kiállítási katalógus*. Budapesti Történeti Múzeum, 2008.
- FEUERNÉ TÓTH Rózsa, A budai királyi palota 1478 – 1500 között épült reneszánsz homlokzata. *Ars Hungarica* 1 (1986), 17–50.
- FÖLDESI Ferenc, Bibliotheca Corviniana. Die Bibliothek und ihr Gedächtnis. In: Claudia FABIAN – ZSUPÁN Edina (Hrsg.), *Die acht münchener Handschriften aus dem Besitz von König Matthias Corvinus. (Ex Bibliotheca Corviniana, Supplementum Corvinianum I, Bavarica et Hungarica I.)*. Budapest, 2008, 13–28.
- Christian GASTGEBER, *Die griechischen Handschriften der Bibliotheca Corviniana in der Österreichischen Nationalbibliothek. Provenienz und Rezeption im Wiener Griechischhumanismus des frühen 16. Jahrhunderts*. Miscellanea Codicum Graecorum Vindobonensium. II. Wien, 2013 (megjelenés alatt).
- GEREVICH László, *A budai vár feltárása*. Budapest, 1966.
- KARSAY Orsolya, A fenséges könyvtár dicsérete. *Magyar Könyvszemle* 107 (1991), 316–324.
- KARSAY Orsolya, Uralkodók és studiolók. In: KARSAY Orsolya (szerk.), *Uralkodók és Corvinák. Potentates and Corvinas*. Budapest, OSzK, 2002, 15–35.

MADAS Edit, *La Bibliotheca Corviniana et les corvina authentiques*. In: *Matthias Corvin, les bibliothèques princières et la genèse de l'état moderne*. Publié par Jean-François MAILLARD – MONOK István – Donatella NEBBIAI. Budapest, 2009. 35–78.

MIKÓ Árpád, A Corvina-könyvtár története. In: KARSAY (2002), 123–155.

MIKÓ Árpád, Mátyás király könyvtára az uralkodó reprezentációjában. In: MONOK István (szerk.), *A holló jegyében*. Fejezetek a Corvinák történetéből. Budapest, 2004, 19–43.

PAJORIN Klára, Az eszményi humanista könyvtár. *Magyar Könyvszemle* 120 (2004), 1–13.

PÓCS Dániel, Urbino, Firenze, Buda – minták és párhuzamok a királyi könyvtár fejlődésében. In: FARBAKY Péter – SPEKNER Enikő – SZENDE Katalin – VÉGH András (2008), 147–163.

Urbán László, *Bilder aus der Welt der Corviniana*. Budapest, Nationalbibliothek Széchényi, 1990.

VÉGH András, Egy reneszánsz felirat töredékei és a budai királyi palota csillagképei. *Művészettörténeti Értesítő* 59 (2010), 211–232.

VÉGH András, A budai királyi palota Michael von Saura útleírásában (1567). In: *Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére*, Bp., Centrum Bene Egyesület, Civertan Grafikai Stúdió, 2011, 297–306.